

Ko e peesí ni 'okú ne fakakau atu 'a e ngaahi fehu'i tefito ke 'eke, ko e hā 'a e ngaahi me'a fakapepa 'oku fiema'ú pea mo e sitepu hokó ma'á e kakai 'oku nau fakakaukau ke fokotu'u ha'anau ngaahi kautaha ngāue 'ofa pe ngaahi kulupu fakakomiuniti.

'E fiema'u ke u kamata'i ha kulupu fo'ou?

'Oku fiema'u ha taimi, pa'anga mo ha nāunau ki ha kautaha. Kimu'a peá ke toki faitu'utu'uni ke kamata ha kulupu fo'ou, 'eke kiate koe:

- ▶ 'Oku 'i ai ha ngaahi kautaha ngāue 'ofa 'oku lolotonga lele te u lava 'o ngāue mo kinautolu? [Fekumi 'i he Charities Register](#) ke 'ilo 'a e ngaahi kautaha ngāue 'ofa 'oku nau fakahoko ha ngāue tatau ke faka'ehi'ehi mei hano toe fokotu'u ha kautaha tatau.
- ▶ 'Oku toe 'i ai ha ngaahi founa kehe ange ke fakahoko'aki 'a 'eku taumu'a? 'Ilo lahi ange fekau'aki mo e [ngaahi pa'anga foaki 'e ha ngaahi kautaha \(donor advised funds\) pea mo e fengāue'aki mo ha kautaha fakapa'anga \(fundholder\) ke fakahoko ha ngaahi ngāue lelei 'i he komiuniti.](#)
- ▶ 'Oku ou ma'u nai 'a e kakai totonu ke kau ki ai? Te ke fiema'u ha kulupu 'o ha kakai kehekehe 'oku nau mahino'i: 'a e anga 'o hono fakalele 'o ha kulupu, 'a e [ngaahi fiema'u fakalipooti](#) pea mo e [ngaahi fatongia 'o e hoko ko ha kautaha ngāue 'ofa kuo 'osi lēsisita.](#)

Fa'unga fakalao

Kapau te ke pehē ke kamata'i ha kulupu, 'e fiema'u ke ke faitu'utu'uni ki he fa'ahinga fa'unga fakalao te ke fokotu'ú. Kuo mau fa'u ha [seminā 'i he 'initaneti ki he ngaahi fa'unga kehekehe](#) 'oku ma'ú ke tokoni atu ki ho'o fakakaukau'i 'a ho'o ngaahi filí. Ko e [Community Resource Kit \(Nāunau Ngāue Tokoni ma'á e Komiuniti\)](#) mo e [Community Law Manual \(Tohi Fakahinohino ki he Lao 'i he Komiuniti\)](#) ko ha ongo nāunau lelei ia ke tokoni atu ki ho'o faituutu'uni. 'Oku 'oatu 'e he Te Puni Kokiri ha fakamatala ki he [ngaahi fa'unga 'o e ngaahi kautaha 'a e kakai Mauli.](#)

Ngaahi Tu'utu'uni

Ko hono hokó, 'oku fiema'u ke ke fa'u ha tohi tu'utu'uni – 'oku toe 'iloa 'eni ko ha konisitūtone pe ko ha tohi talāsiti fakalao (trust deed). Ko ho'o [tohi tu'utu'uni](#) 'oku fiema'u ia ke ne fakakakato ha ngaahi [fiema'u 'e ni'ihhi kae toki lau ia ko ha ngāue 'ofa.](#)

Fakamatala 'aonga:

- ▶ 'E lava 'e he Charitable Trusts (Ngaahi Talāsiti Ngāue 'Ofá) 'o ngāue'aki 'a e [Sample Charitable Trust Deed and Guide to its Clauses \(Fakatātā 'o ha Tohi Talāsiti Fakalao ki he Ngāue 'Ofá mo e Tūhulu ki hono Ngaahi Kupú\).](#) Ko ha sīpinga 'eni te ke lava 'o tukuhifo mo liliu.
- ▶ 'E lava 'e he ngaahi Incorporated Societies 'o ngāue'aki 'a e [Constitution Builder \(Me'angāue ki hono Fa'u 'o ha Konisitūtone\) – ko ha me'angāue 'i he 'initaneti ke ke 'fakahoko-pē-'e-koe](#) ki hono fa'u pe fakalelei'i 'o e ngaahi tu'utu'uni 'o ho'o sōsaieti.
- ▶ Kapau 'okú ke fiema'u 'a e tu'unga ko e ma'u atu 'o ha foaki 'ofa (donee) 'i he Inland Revenue, kuo pau ke fakapapau'i 'e he ngaahi tu'utu'uni 'o ho'o kautahá ko 'ene pa'angá 'oku ngāue'aki [kotoa pe tefito](#) ia ki he ngaahi taumu'a ngāue 'ofa 'i Nu'u Sila. 'Ilo lahi ange 'i he [uepisaiti 'a e Inland Revenue.](#)

Lēsisita ko ha Sino Fakalao (Incorporation)

Kapau te ke pehē ke lēsisita ‘a ho’o kulupú ko ha sino fakalao (ko ha sōsaieti fakalao, talāsiti pe kautaha), ‘e fiema’u ke ke tohi kole ki he [Companies Office](#) kimu’a peá ke toki tohi kole ke lēsisita ko ha kautaha ngāue ‘ofa. Lau ‘a ‘emau tohinoá (blog) ke ‘ilo lahi ange ai fekau’aki mo e lēsisita ko ha sino fakalao.

- ▶ [Charitable Trust Register \(Tohi Lēsisita ‘o e Ngaahi Talāsiti Ngāue ‘Ofá\)](#)
- ▶ [Incorporated Societies Register \(Tohi Lēsisita ‘o e Ngaahi Sōsaieti Fakalaó\)](#)
- ▶ [Tohi Lēsisita ‘o e Ngaahi Kautahá](#)

Ko e ngaahi kautaha kuo lēsisita ko e ngaahi sino fakalaó ‘oku vahe’i fakahangatonu atu pē hanau fika New Zealand Business Number (NZBN) ‘o kinautolu hili honau lēsisita ‘i he Companies Office. Kapau ‘oku ‘ikai te ke lēsisita ko ha sino fakalao, ‘oku faingofua pē ‘a e tohi kole ki ha fika NZBN ta’etotongi ma’a ho’o kautahá ‘o fakafou ‘i he [uepisaiti NZBN](#). Lau ‘a ‘emau [tohinoá ki he me’a ‘oku fiema’u ke ‘ilo ki ai ‘a e ngaahi kautaha ngāue ‘ofá fekau’aki mo e NZBN](#).

Te ke fiema’u foki mo ha fika Inland Revenue. Te ke lava ‘o [‘ilo lahi ange fekau’aki mo e founa ngāue ‘i he enau uepisaiti](#). Ko e fakamatalá ni ‘oku ma’á e kakai ko ia ‘oku nau fie fokotu’u ha kulupu fakakomiuniti angamaheni. Kapau ‘oku lahi ‘a ho’o koloá, pea taumu’a atu ke ma’u ha kekele pe fakangāue’i ha kakai, ‘oku mau fokotu’u atu ke talanoa ki ha loea.

Hili pē hano fokotu’u ha’o tohi tu’utu’uni pea kuó ke pehē ke lēsisita ko ha sino fakalao, te ke lava leva ‘o faitu’utu’uni pe te ke fie tohi kole atu ke lēsisita ko ha kautaha ngāue ‘ofa, ‘aki ‘a ho’o vakai ki he [ongo peesi ki he ngaahi lelei mo e ngaahi fatongia ‘o e ma’u lēsisitá](#) mo e [teuteu atu ke lēsisitá](#).

Ngaahi nāunau ‘e ‘aonga

▶ Nāunau Ngāue ma’á e Komuniti

Ko e [Community Resource Kit \(Nāunau Ngāue ma’á e Komuniti\)](#) ko ha nāunau kānokato ia meí he [CommunityNet Aotearoa](#). Ko ha tūhulu ia ki hono fokotu’u mo hono fakalele ‘o ha ngaahi kulupu fakakomiuniti ‘i Aotearoa Nu’u Sila. ‘Oku fakataumu’a ia ma’á e ngaahi kulupu fakakomiuniti, ngāue ‘ofa mo e ngaahi kulupu ‘a e iwi/kakai Mauli pea ‘oku ‘aonga ia ma’a ho’o kulupu pulé, kau ngāue mo e kau ngāue ‘ofá. ‘Okú ne fakakau ai ‘a e: Kamatá, Palaní, Ngaahi Fa’unga Fakakautahá, Fa’unga Pulé, Ngaahi Tu’utu’uni Ngāue, Ngaahi Fakatahá, Leva’i ‘o e Ngaahi Me’a Fakapa’angá, Tauhi Lēkooti, Feinga Pa’angá, Ma’u Ngāue mo e Ngaahi Fetu’utaki.

▶ NZ Navigator

[Ko e NZ Navigator](#) ko ha me’angāue fakafuofua-pē-‘e-kita ta’etotongi ia ‘i he ‘initaneti ma’á e ngaahi kulupu fakakomiuniti. Te ke lava ‘o ngāue’aki ia ke fakafuofua’i ‘a e ngaahi mālohinga mo e vaivai’anga ‘o ho’o kulupú ‘i he ngaahi ‘ēlia kehekehe ‘e hiva – hu’ungá, fa’unga pulé, lakanga fakatakí, kakaí, fakahoko ngāue, pa’angá, fetu’utaki, sivi’i ‘o e olá, mo e ngaahi vā fakangāue. Hili pē ‘a ho’o fakakato ha fakafuofua, ‘e ‘imeili atu ha lipooti kānokato kiate koe mo ha ngaahi fakakaukau mo e nāunau (kau ai ha palani ngāue) ke tokoni atu ki hono fakalalakaka ki mu’a ‘a ho’o kulupú.

Ngaahi nāunau tokoni kehe 'e 'aonga

- ▶ [Ko e CommunityNet Aotearoa](#) ko e senitā 'initaneti lahi taha ia 'i Aotearoa Nu'u Silá pea 'okú ne 'oatu ha ngaahi nāunau 'aonga, lahi mo kehekehe kuo fo'u ke toe mālohi ange ai 'a e ngaahi kulupú mo e ngaahi komiunitií.
- ▶ 'Oku fa'u 'e [he Community Law New Zealand](#) 'a e [The Community Toolkit](#) – ko ha nāunau fakalao 'aonga. 'Oku fakataumu'a ia ma'a kinautolu 'oku nau palani ke fokotu'u ha kulupu fo'ou (pe 'oku nau vakai ke toe fakafo'ou honau fa'ungá) pea 'oatu ai ha fakamatala fekau'aki mo e ngaahi mafai mo e fatongia fakalaó.
- ▶ [Ko e Sport New Zealand Ihi Aotearoa](#) 'okú ne 'oatu ha ngaahi nāunau tu'ukimu'a ki he fa'unga pulé ke tokoni atu ki hono fakalele 'o ho'o kulupú. 'Oku nau 'oatu ha [polokalama ako ta'etotongi 'i he 'initaneti](#) ke fakalahi ai 'a ho'o 'ilo ki he fa'unga pulé. Kapau 'okú ke fiema'u ha me'a 'oku toe nounou ange, vakai'i 'a e [Governance Lite information](#) (fakamatala Fakafaingofua ki he Fa'unga Pulé).
- ▶ [Ko e Socialink](#) 'oku lahi 'a 'ene ngaahi nāunau tu'ukimu'a 'oku ma'u atu ke tukuhifo (download). 'Oku nau fakakau 'a e ngaahi kaveinga hangē ko e [palani fakataumu'a-paú, leva'i 'o e ngaahi me'a fakapa'angá, fa'unga pulé](#) pea mo e [malú mo e haó](#).
- ▶ [Ko e The Wheelhouse](#) 'okú ne 'oatu 'a e fakamatala, pou pou, fale'i mo e ako ke lava 'a e ngaahi kulupú 'o ikuna ai.
- ▶ [Ko e Creative New Zealand](#) 'okú ne 'oatu ha ngaahi nāunau ngāue, ako fakakulupu, seminā 'i he 'initaneti mo ha ako ngāue ma'á e ngaahi kulupu kotoa pē ka 'oku 'i ai 'a 'enau tokanga pau ki he tafa'aki 'o e ngaahi 'aatí.
- ▶ [Ko e Institute of Directors Not-for-Profit Hub](#) 'okú ne 'oatu ha ngaahi nāunau, fa'u tohi mo e tūhulu kuo tātānaki ma'á e ngaahi kulupu 'oku 'ikai ke nau taumu'a ke ma'u ha tupu fakapa'angá.

Kei fiema'u ha tokoni?

Fokotu'u hao [taimi kiliniki fakatāutaha](#) pea 'e lava ke ke talanoa mai ai kiate kimautilu 'i he telefoní pe 'i ha talanoa vitiō (Zoom).

Fetu'utaki mai kiate kimautilu

Telefoní: 0508 CHARITIES (0508 242 748)
'I meilí: info@charities.govt.nz